№ 32 ԹԷՀՐԱՆ ՇԱԲԱԹ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2

1895

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԷՀՐԱՆ ՇԱԲԱԹ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2 № 32

«ՇԱՒԻՂԻ» տարեկան գինը 10 ղրան, կէս տարուանը 6 ղրան: Առանձին համարները 5 շահի:

Արտասահման տարեկան 8 ֆր. կամ 3 րուբլի կէս տարուանը 5 ֆր. կամ 2 րուբլի:

Արտասահմանից փողի համար պիտի գիմել հետևեալ հասցէով. Черезъ Баку въ Энзели Россійской ИМПЕРАТОРСКОЙ Миссіи въ Тегеранѣ пер. Бекъ-Назарову.

ՇԱՒԻՂ

«ՇԱՒԻՂԻ» խմբագրութիւնը բաց է 10-ից մինչև 2 ժամը. բացի կիրակի և տօն օրերից:

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով իւրաքանչիւր բառին մի անգամեայ համար 1 շահի: Արտասահմանի յայտարարութիւնները բառին 1 կոպէկ: Նամակների, ինչև Պարսկաստանի բաժանորդագրութեան հասցէ. Rédaction «CHAVIGH» Téhéran. (Perse)

«ՇԱՒԻՂԸ» ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ՏԱՐԵԿԱՆ 50 ՀԱՄԱՐ ՇԱԲԱԹ ՕՐԵՐԸ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. «Ձայն բազմացը». Կրթական գործըՄարաղայում. Նամակ Ռաշտից Նամակ Խոյից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. Յայտարարութիւններ.—ՖԷԼԻԵՏՕՆ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ՁԱՅՆ ԲԱԶՄԱՑԸ»

Ինչ է հասարակաց կարծիքը—«ձայն բազմացը»: Որքան էլ պնդեն թէ նա «Ձայն Աստուծոյ» է, շատ անգամ նա այդպէս չէ: Հասարակաց կարծիքը կոյր, աւանդական նեղահայաց զգացմունքից դրդուած, «ի խաչ, ի խաչ» քիչ անգամ չէ բղաւել թէ մեծ Ուսուցչին և թէ նրանից յետոյ... Ով չը գիտէ որ հալածելով, չարչարելով, խաչելով մեծ Ուսուցչին՝ մոլեռանդութեամբ խմորված հրէական անշարժ քարասիրտ ամբոխը համոզուած էր, որ մեռցրին նոր միտքը, մեռցրին ազատարար վարդապետութիւնը, խաչելով նրա հեղինակին.. Բայց պատմութեան օրէնքները ցոյց տուեցին հակառակը: Հրէական ազգից մերժուած, նոր վարդապետութիւնը խաչելութիւնից յարութիւն առաւ. յարութիւն առաւ ոչ թէ հրէաների համար, այլ ուրիշ, օտար ազգերի համար...

«Ձայն բազմացը» շատ անգամ յուսահատայրել է մարդկանց այն աստիճանի, որ նորվեժցի Իբսենի «Դօկտոր Շտոկման» գործի հերոս Շտոկմանը բացականչում է. «Մեծամասնութիւնը միշտ անարդար է, ճշմարտութիւնը փոքրամասնութեան կողմն է...»

Այո, հասարակաց «ձայնը»—ինչպէս ցոյց է տալիս մեզ ընդհանուր մարդկային աստիճանաբար զարգացման պատմութիւնը—շատ անգամ անարդար է եղել, երբ նոր միտքը, նոր իդէաները նրան փոխեցրել են. երբ նոր միտքը ընդունելով, պէտք է թողնէր արիւն և մարմին դարձած սովորութիւնները, զոհէր անձնական շահերը...

Բնական օրէնքի զօրութեամբ, ի հարկէ նոր գաղափարները չէին էլ կարող միանգամից ազդել ամբողջ թմրած ազգի անդորր և անշարժ մտաւոր մակերևոյթի վրայ... Նոր միտքը տարածվում է մարդկութեան մէջ ճիշտ այնպէս, ինչպէս շրջանակներ են գոյանում մի անշարժ ջրի մակերևոյթի վրայ, երբ մի քար ենք ձգում այդ ջրի մակերևոյթի մէջ տեղ...

Դա մշտնջենական յաւիտենական այն անփոփոխ երևոյթն է, որը բնական օրէնքի զօրութեամբ, կրկնվել է դարերից ի վեր ամեն ժամանակ և ամեն ազգութեան մէջ... Միայն աչքերին քող ձգողները, մարդկային մտքի յաջորդաբար զարգացման պատմութեան հետ անծանօթները, այդ պատմութեան մասին տարրական հասկացողութիւն չունեցողները կարող են անտես առնել այդ այբուբենական ճշմարտութիւնները...

Աւանդութեան երկաթէ ճանկերի մէջ բռնված մարդկութիւնը միշտ իր լուսատուների հալածիչն է եղել, որովհետև հին գաղափարներով պաշարուած միտքը նորին հեշտութեամբ տեղ չէ տալիս, և սկսվում է կատաղի կռիւ նորամուտ գաղափարների դէմ...

Ժան-Ժաք Ռուսօն իր կենդանութեան ժամանակ հալածվեց «ձայն բազմացից», անկարող եղաւ իր յեղափոխիչ վարդապետութիւնը մտցնել ամբոխի խորշերում... Սակայն նրա մահից յետոյ, նրա մտքերը յորդողները այն աստիճան ընդհանրացրին, այն աստիճան հաշտեցրին մասսայի հետ, որ զօրաւոր կերպով նըպաստեցին Ֆրանսիայի մեծ յեղափոխութեան կատարուելուն.. Արդեօք Շիլլերը կամ Գէօթէ իրանց կենդանութեան ժամանակ կարողացան «ձայն բազմացի» հետ հաշտեցնել, պատուաստել իրանց մտքերը Գերմանիայի մէջ. Ոչ. նըրանք ազդեցին միայն ընտրեալների մի նեղ շրջանի վրայ, իսկ նրանց մահից յետոյ, նոյն աշակերտները իւրացնելով նրանց մտքերը, դարձան այդ մտքերի մոլեռանդ շարունակողներ և տարածողներ: Մեր յիշատակած օտարազգի, մտքի կաբապետների օրինակը և կեանքը մեզ յիշեցնել է տալիս այն ուղղութիւնը որով ասպարէզ դուրս եկաւ Ս. Նազարեանը, բայց որը մտնելեց անամօթ հալածանքի՝ հասարակութեան բարեկաւութեան միջոցները լոկ նեղ կրօնական շրջանի մէջ որոնող՝ անձերից... Սակայն ապարդիւն ջանքեր: Լրբութեան տօնախմբութիւնը երկար չը շարունակեց. վրայ հասաւ 72 թուականը: Լաւագոյն գաղափարներով ներշնչված Գ. Արծրունին իր «Մշակով» իբրև մի զօրեղ ոյժ, այն աստիճան ցնցեց և ոտքի կանգնեցրեց ամբողջ հայ հասարակութիւնը, որ նպաստեց մեր մէջ գոյութիւն ունեցող ճահճային թաղաւորութեան ոչնչացնելուն. թագաւորութիւն, որ դարերով յետ էր մղել ժողովրդին իր իրաւունքից և պարտականութիւնից, աշխատելով նրան միշտ անգիտակցական դրութեան մէջ պահել... Թագաւորութիւն, որի մութ դրօշակի վրայ գրված էր «բռնութիւն և ճնշումն»... Եւ այդպէս շարունակ, մարդկային պատմութիւնը մեզ ցոյց է տալիս որ ամեն մի հասարակական գործիչ, երբ նա փոքր ի շատէ բարձրանում է նոյն հասարակութեան ստորացած, մինչև գիտնին հաւասարուած մակերևոյթից, երբ նա աշխատում է վերականգնել նրան՝ նա դառնում է հալածանքի առարկայ և զոհ՝ խաւար նախապաշարմունքի.. Յառաջադիմելու, նոր կեանք, նոր իդէաներ ընդունելու համար՝ շատ բան պիտի սովորել և շատ բան մոռանալ:

Բայց ինչը մոռանալ: Թէւ ճշմարտութիւնը, ազատութիւնը, լոյսը որոնք շատերի համար աւելորդ բեռ են... ոչ. պէտք է մոռանալ այն կանխակալ նեխված, հոտած գաղափարները որոնք այնքան շատ են մեր մէջ,—գաղափարներ, որոնք օդն են ցնդում գիտութեան և ազատ կեանքի տեսակէտից:

Մենք աչքի առաջ ունենք այն սնոտիապաշտութիւնները կանխակալ կարծիքները, որոնք այնքան ամուր կաշկանդել են մեր միտքը, որ չենք կարո

ՖԷԼԻԵՏՕՆ

Իմ լռութիւնը.—Խմբագրական զամբիւղից.—Երեկոյթ և նուագահանդէս Դավրէժում.—Գինի գինի, գինի....—Էշերի բանտարկութիւնը Ղարադաղում.—Թէհրանի հայերի աղմուկը.—Իմ խորհուրդս «Ձաւիղին».—Խորհրդիս գտած սիրալիր ընդունելութիւնը.—Իմ բառալուծութիւնը և «Արմենիային» պատւէր տուածս ոտանաւորը:

—Նիշ, ձայնում են ինձ ամէն կողմից—ինչու էլ ձայնդ չի դուրս գալիս. ձանձրացա՞ր թէ զզուեցիր:

Ինձ առողներ ի հարկէ շատ կան, բայց այդ առողներն անգամ, երևում է որ սիրում էին կարդալ գրածներս: «Ձաւիղի» խմբագրութեան զամբիւղի մէջ՝ իմ լռութեան մասին շատ հարցեր գտայ, սակայն չը կար մէկը որ մտածէր թէ Նիշին էլ հանգստանալ է պէտք. մեր ազգային գործերն էլ, խօ,—մէկը հերիք է որ մարդու գահլան տանի ամբողջ տարուայ համար:

Վերջապէս լռութեանս կապերը, այսպէս թէ այնպէս, խզեցին. ես էլի մէյդան եմ գալիս և որովհետև խմբագրութիւնը իմ տրամադրութեան տակ դրեց իսկոյն իր զամբիւղը, ուզում եմ մի քիչ քըքըրել այնտեղ և տեսնել թէ ամբողջ ամառուայ ընթացքում ինչեր են ժողովել:

Ով որ կասի թէ զամբիւղի մէջ հետաքրքիր բաներ չեն լինել—կը սխալվի: Բանը այն է որ ինչքան հետաքրքիր բան կայ մի ֆէլիետօնիստի համար, այդպիսիները կամ խցւլ անկիւններում են գցվում և կամ զամբիւղների մէջ թաղնվում:

***

Այս անգամ միայն մի օրինակ: Ձեռքս կոխում եմ զամբիւղը—ինչ է այս: Դավրէժից մի թըղթակցութիւն է, մի ինչ որ էլ պրօգրամ կից, վրան խոշոր տառերով գրած «Երեկոյթ—Նուագահանդէս դպրոցասիրաց—բարեգործական (ուֆ, ինչ երկար անուն) ընկերութեան, օգոս. 5-ին»:

Կարդում եմ: Ինքնուրոյն բան է եղել այդ երեկոյթը: Մասնակցելիս են եղել երկու սեռի մեծ ու փոքր անձնաւորութիւններ. նուագելիս՝ 2 հայ ժողովրդական աշուղներ: Ծրագիրն էլ խօ—զուտ ազգային և զավեշտականելիս է եղել ազգային և ժողովրդական երգեր, ոտանաւորներ, խաղեր, մուխամազներ...—խայտառակութիւնը միայն պակաս է: Այդ երեկոյթ—նուագահանդէսը ըստ ամենայնի անվնաս պիտի անցած լինի հանդիսականների ջղերի համար, որովհետև ցնցողականին (նուագածութեան) փոխէփոխ յաջորդելիս է եղել թմբողականը (բուն երեկոյթի մասը):

***

Թուցէ ես սկի էլ չը խօսէի այդ երեկոյթի մասին, եթէ յանկարծ չը կարդայի թղթակցութեան շարունակութիւնը և... երևակայեցէք, ինչ որ կարծում էի թէ պակաս էր եղել պրօգրամին՝ կատարուել է ամենայն կատարելութեամբ: Ազգային այդ բոլոր մուխամմազներին, խաղերին ու երգերին՝ յաջորդել է ազգային խայտառակութիւնն էլ:

Ծանօթութեան համար, փակագծի մէջ յիշենք, որ նուագածուները «կոնցէրտ» բառը գիւղական արտասանութեամբ մկրտել են եղել «կոնձի». միանգամայն իրաւունք են ունեցել, քանի որ իսկապէս այդ «կոնձին» առանց կոնծարանութեան չէ անցել:

Հոգաբարձութեան կարգադրութեամբ արգիլուած է եղել գինի ծախելը բուֆէտում. բայց երբ ազգային չունգուրի և մուխամմազների դեղգեղանքների տակ թավրիզեցոց «դամաղները չաղ» են եղել, էշխի են եկել՝

Գինի, գինի, գինի բերէք, ամենքեան կոչեցին,

Բերող չ'եղաւ, ներողութիւն, պարզ թէյ կամ ջուր չ'ըմպեցին,

Այլ ղրկելով տներից անուշ գինի բերեցին

Եւ դահլիճում, տեղնուտեղը, շքեղապէս կոնծեցին»...

Այս ոտանաւորը, ճշմարիտ, թղթակիցն է գրել. թէ չէ ես ով, ոտանաւորն ով..

***

Կարդացի՞ք էշերի բանտարկութեան մասին. Երևում է որ վերջին ժամանակ Ղարադաղում

ղանում պարզ, անվախ նայել խնդիրների վրայ... Խնդիրներ, որոնց այս կամ այն տեսակ ուղղութիւն ստանալուց է կախուած ժողովրդի բախտը...

Երբ տարաբախտ Իրլանդիան լսեցնել է տալիս իր ձայնը, պահանջում է միայն արդարութեամբ հետը վարվել, խաւարի չղջիկները կարծում են, թէ երկիրը փլվեց, կործանվեց Ալբիոնը...

Երբ բանւորը պահանջում է «աշխատանքի կազմակերպութիւնը», Եւրոպայի բուրժուայի աչքում երևում է կոմմունայի հրէշաւոր արհաւիրքները... Երբ մեր մտաւոր և բարոյական կեանքի շաւիղը հարթող, և բարոյական փոթորիկ առաջ բերող ազգային հրապարակախօսութեան բոլոր տաղանդաւոր ներկայացուցիչները, պահանջում են յարմարեցնել ժամանակակից պահանջներին եկեղեցու այլ և այլ անտանելի իրաւագիտական-կրօնական օրէնքները, որոնք արգելք են լինում հայերին երջանիկ և անդորր կեանք վայելելու—հնադարեան սրբութեան անունով, իրանց ստոր ձգտումները ծածկող, գառան մորթում՝ արիւնարբու գայլերը, որոնք դարերի ընթացքում ամեն ջանք են թափում պահպանել եկեղեցու բարոյական, մտաւոր և նիւթական շէնքը մշտապէս քայքայված դրութեան մէջ, որպէս զի ընդհանուր աւարառութեան ժամանակ իրանք էլ շահվեն—աղաղակում են, «ոտնաձգութիւն դէպի եկեղեցին, դէպի ազգը. վտանգ, վտանգ»: Եթէ ամեն բան ազգերի անշարժութեան վրա թուխս նստած այդ խաւարի առաքեալների կամքով լինէր, նրանք թոյլ չէին տալ որ ժողովուրդը ինքնուրոյնաբար մի քայլ անգամ անէր:

Բայց մենք հաւատք ունինք որ այսուհետև այդպիսի տգեղ և խաբեբայ հոգիքը էլ չեն կարող ճնշել և շիջուցանել պայծառացած ճշմարտութեան յաղթող լոյսը...

Պօղ. Զաք.

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՄԱՐԱՂԱՅՈՒՄ

I,

Այն ծանրակշիռ և լուրջ ուշադրութեան արժանի խնդիրներից մինը, որ տարիներից ի վեր գրաւում է ողջ մտահասարակութիւնների ուշքն ու միտքը—կրթական գործն է, որին Մարաղայի հայ ժողովուրդը և առհասարակ ամբողջ պարսկահայը խիստ անտարբերութեամբ է վերաբերվում:

Ի՞նչ ասել կուզի, որ երբ մի գրող ուզում է նկարագրել մի ազգի կամ հասարակութեան մտաւորական վիճակը, անհրաժեշտ է նրան նրբազնին հայեացք ունենալ, պէտք է թափանցէ աւելի խորքերը, ներսերը, դէպի հոգեկան աշխարհը, որպէս զի կարողանայ այնտեղից դուրս բերել մի ճշմարիտ, իսկական պատկեր:

Թէ որքան է յաջողուել մեզ քննել, մանրազնին կերպով ուսումնասիրել Մարաղայի հայ ժողովրդի ներքին աշխարհը, առօրեայ երևոյթները և թէ արդեօք ո՞ր աստիճանի ուղիղ, անաչառ նկատողութիւն ենք կարողացել մենք ձգել նրա—մարաղացի հայի—դէպի կրթական գործն ու հայ մանուկների կրթութիւն և ուսումն մատակարարող ֆակտորներն ունեցած հասկացողութեան վրայ, այդ ցոյց կը տան մեր բերած ճշմարիտ և միանգամայն ամենատխուր փաստերը:

Մարաղայի հայերը խորասուզուած անձնական կեղտոտ, զծուծ հաշիւների մէջ, ժամանակ չեն գտել նայելու իրանց շուրջը պատահող երևոյթների վերայ. ոչ մի հասարակական կամ ազգային հարց արձագանք չէ գտել նրանց մէջ. միշտ ցոյց են տուել անտարբերութիւն ու արհամարհանք: «Հասարակական կեանք» ասուած բանը գոյութիւն չունի նրանց մէջ. նրանց առաջնորդող ղեկավարողը՝ ինստինկտն է:

Մարաղացի հայի միակ և եզական ձգտումը, նպատակը, «փող» աշխատելն է, նիւթապէս բարձր, ապահով «դիրք» ձեռք բերելն է. նա, իր այդ նպատակին հասնելու համար, չի խնայում ոչ մի միջոց, թէկուզ այդ միջոց արատ բերէր նրա բարոյականին, անասնացնէր նրան... Նա ամրում է աշխարհում «մի թիքա հաց» գտնելու համար. չու ի մի որոշ միջրունք և համեղում. պլրում է իր ճնկերից բոլորովին հեռու, մեկուսացած, կղզիացած, իր մէջը մտած: Պաս աշխարհում թէ ինչ կայ—ոչ ով չէ հարցնում, քեզ նշանակութիւն տուող չը կայ, եթէ չունես «փող». իսկ եթէ հարուստ ես, փողատէր ես, ոտներդ կը լիզեն, օրն ի բուն առաջդ քարշ գալով կը շողոքորթեն, կը քծնեն, մինչև գետին կը ստորանան... Ոչ ով չի հետաքրքրվում դրութեամբդ, եթէ ցեխի մէջ անօգնական ընկած թպրտում ես՝ մի աքացի էլ գլխիդ կը տան որ աւելի ներսն ընկղմես... Հասարակական կամ ազգային երևոյթները ոչ մի կերպով չեն հետաքրքրեցնում նրան, եթէ այդ երևոյթների մէջ չը կայ նրա անձնական վերաբերեալ ո և է մի շահ: Համեմատելով մարաղացի հայերի տնտեսական անցեալ վիճակը ներկայի հետ, պիտի ասել որ նրանք—քիչ բացառութեամբ—մի մի կրեսոսներ են այժմ: Եւ եկ տես դու, այդ վիճակի մէջ դեռ մեռնում են բարեգործական, հասարակական ո և է մի նպատակի՝ մի շահի նուիրելիս. իսկ զանազան անբարոյական նպատակների համար պատրաստ են հարիւրներով վատնելու: Երբ մի հարուստի ուզում էի թատրոնի 2 գրաննոց մի տոմսակ ծախել, այդպէս ասաց. «Ինչ շահ ինձ, երբ եկայ այնտեղ (թատրոն) և չոր ու ցամաք նստեցի թամաշայ անելու. տոմսակի գինը մի շահի արժէք ունենայ, էլի լաւ էր. իսկ երկու ղրանը փոխանակ այդ մի կտոր անպէտք թղթին տալու, կը տամ մի շիշ լաւ արաղի և դամաղով կը խմեմ:»

Ընթերցողը հէնց ինքնին կարող է եզրակացնել, որ այդպիսի մի բարոյապէս ու հոգէպէս փչացած ժողովուրդ երբէք չէ կարող լուսաւոր, ազնիւ գաղափարներ և լայն աշխարհահայեցողութիւն ունենալ կրթական գործի վրայ:

Շերօղլի

ՆԱՄԱԿ ՌԱՇՏԻՑ

—

25 օգոստոս 95.

«Շաւիղի» № 29-ը ստացւեց այստեղ և մեծ ուրախութիւն պատճառեց, որովհետև միանգամայն պարզւեց ամէնների ի վեր Ռաշտը յուզող ուսուցչի խնդիրը: Այժմ ամէն մարդ չը վախենալով այլ ևս Ծատուրներից կամ Աղաւէլներից, համարձակօրէն պահանջում է հեռացնել ուսուցչին:

Երէկ դարձեալ ընդհանուր ժողով գումարւեց և կարդացւեց օգոս. 15-ի ընդհանուր ժողովի վճիռների պատասխանը հոգաբարձութեան կողմից՝ որը մի անմիտ բան էր: Նոր վճիռներ կայացան և ժողովը իր վրայ վերցրեց պայմանաթղթի (ուսուցչի հետ կապած, որ մի տարի էլ է մնում լրանալուն) պատասխանատուութիւնը, այնպէս որ, հոգաբարձութեան մնում է կամ հեռացնել ուսուցչին և կամ հրաժարւել և պայմանաթուղթը յանձնել ժողովրդի կողմից ընտրուած յանձնախումբին:

Ասատուր Տ. Օհանեանը ծաղրական կերպով է վերաբերվում իր մասին «Շաւիղի» № 29-ում այնքան արդարացի կերպով ասուածները: Այդ մարդը պատւոյ զգացմունքի նշոյլ անգամ չ'ունի և մարդ կասկածում է որ նա իր կեանքի մէջ մի բոպէի պատւաւոր ընթացք ունեցած լինի: Աղաւէլ աղան ծիծաղելի է միանգամայն և զզւելի: Հրճւանքով ամէն տեղ պատմում է թէ ինչպէս Թերթիդ գլխաւոր աշխատակցին վայրենի կերպով Տ. Օհանեանը տանել տուաւ իր մօտ և որպէս թէ Ասատուրը այդ արել է «հօգոյն սրբոյ շնորհքով», (իր ասածն է, բանը այն է, որ հաւատում է ինքը)... խնդրում եմ այս ծիծաղելի աղայի մասին հաղորդէք ձեր ֆելիէտօնիստ «Նիշ»-ին որովհետև Աղաւէլը ոտից մինչև գլուխ՝ միայն ֆէլիետօնի մէջ գովասանելու արարածներից է: Բանըայն է, որ այդ Ծատուրի և Աղաւէլի վրայ աւելացել է Ենզէլիի երկարամօրուս ինժիներն էլ (Աստուած Նժինէր անի) և երրորդութիւնը այդպիսով կատարեալ է: Այս ինժիները (չը գիտեմ ով է դրան այդպէս ծաղրել, որովհետև ինժիներ անգամ չէ) այդ պարոնը ափսոսում է որ ձեր գլխաւոր աշխատակցին չը կարողացաւ տալ «որոշուած ապտակը», որովհետև ձեր գլխաւոր աշխատակիցը երևան էր հանել այդ ինժիների բաղ-

---

էշերը գինը բաւական բարձրացել է շնորհիւ Բազունի վարդապետի, որ նրանց ժամանակաւոր բանտարկութեան ենթարկելով՝ ահագին տուգանքներ է առնում... ժողովրդի տնտեսական վիճակը բարւոքելու բարի ցանկութեամբ: Ղարադաղցիք յոյս ունին մօտիկ ապագայում ունենալ էշերի ազնիւ և կրթուած մի սերունդ՝ շնորհիւ Բազունու հազւագիւտ և դաստիարակիչ յիշոցների, որ նա առատապէս թափում է էշերին կապելիս և արձակելիս, ...քանզի ունի նա իշխանութիւն կապելոյ և արձակելոյ...: Նոյնատեսակ բանտարկութիւններ կատարում է և Արսէն Վեհունի աբեղան՝ Սալմաստում, միայն այստեղ բացի էշերից, բանտարկվում են նաև կանայք:...

Հարկաւոր չէ՞ր արդեօք այդ երկու «ունի»-ների (հայկական նախարարական ցեղերից ազնիւներին) անունները քիչ փոփոխութեան ենթարկել. օրինակ՝ առաջինի «բազ» (բազէ) բառի փոխարէն՝ «էշ» դնել, իսկ միւսի «վեհ» բառի փոխարէն՝ «փայտ»—որով նա ծեծել է է տալիս կանանց...

* * *

Դավրէժ, Ղարադաղ, Սալմաստ—այդքանը բաւական է առ այժմ գաւառներից. վերադառնում եմ Թէհրան: Եւ լաւ էլ եմ անում». միթէ քիչ բան կայ տեսնելու մեզ մօտ, փողոցների անկիւններում—ուր մանաւանդ եթէ ջհուդի դունչն է մէջտեղ յայտնվում:

—Ի՞նչ է, ի՞նչ կայ:

—Այսպէս էլ բա՞ն կը լինի, էլ մարդ չը թողեց՝ խայտառակից այդ «Շաւիղը».

—Ի՞նչպէս, ի՞նչով է անպատուել.

Չը կարդացի՞ք № 31-ի բանաստեղծականը. որքան պարտապան կայ եկեղեցուն, բոլորի անունն էլ տպել է և դեռ հաշւել էլ է թէ ով որքան պարտ է վճարելու:

—Է՛, ի՞նչ կը լինի դրանից. դա խօ անպատուել չէ՛ նշանակում. պարտք ունիս՝ պիտի վճարել և վերջացաւ:

—Օղորմի քո հօրը, ո՞ր յիմարը այժմ, օրը ցերեկով, իր 10—20 տարւայ պարտքը կը տայ. էլ ցաւ չունինք...

Եւ այսպէս, Թէհրանը տակն ու վրայ է եղել. սկսած աղաներից մինչև մահդեսիները՝ կրակ են կտրել, սպառնում են... պարտքը շատ է, ինչու են մուրհակները լոյս աշխարհ հանել:

Դէհ, էլ ինչպէս սիրեն «Շաւիղին». չէ՞ որ այդքան մարդերի հանգիստ պառկած քսակներն է քորվում ու մէջը պարպում: Չէ, այդպիսի դրութեամբ, «Շաւիղը» դժւար թէ բարեկամ ունենայ:

* * *

Ես նրան մի լաւ խորհուրդ կը տամ. մի այնպիսի խորհուրդ, որ 3 օրւայ ընթացքում մի հատ թշնամի էլ չը մնայ, բոլորը բարեկամանան:

Իմ խորհուրդը բովանդակում է մի քանի յօդուածներ, որոնց եթէ կատարի, Թէհրանի հայ հաշիւ չը տուողներն ու Ռաշտի Տէր-Օհանեանը, Դավրէժի փողրաւածներն ու Մարաղայի Յօնանը, Ղարադաղի «Էշ—ունին» և Սալմաստի «Փայտ-ունին»... մի խօսքով ինչքան ցեխոտ ու աղտոտ, փտած ու հոտած, էշ ծեծող ու կին ծեծող կան՝ բոլորն էլ բարեկամ կը լինեն «Շաւիղին», հալա դեռ «ամենաողորմածարար» էլ երկու—երկու օրինակ բաժանորդ կը գրւեն: Ահա խորհուրդիս յօդուածները:

«Շաւիղը» մի գեղեցիկ կիրակի օր, հրաւիրագրեր կուղարկի Թէհրանցի շատ հայերի՝ գալ խնջոյքի. երբ մէկ մէկ ներս գան, բոլորի առջև խմբագրութեան անդամները գլուխ կը ծռեն, յետոյ նրանց օղի ու մի մի դէստ խաղաթուղթ ընծայ կը բերեն. իսկ խմբագրատան բակի աւազանն էլ համադանի գինի կը մատակարարէ որ լաւ հարբեն, գնան դրսեբումն էլ լաւ ծեծ ուտեն: Ի հարկէ խնջոյքի համար «մութրուբը» չէ կարելի մոռանալ: Այստեղ ահա պիտի տեսնել թէ մութրուբները որքան փող կը հաւաքեն. այնքան, որքան որ գիւղացի մի ուսուցիչը տարեկան ռոճիկ չէ ստանում, որքան որ Սասունի սովեալներին չեն տալիս: Մոռացայ ասել որ բոլոր հիւրերին այնուհետև խան կամ աղա պիտի կոչել:

«Շաւիղի» մէջ գրելիս էլ, երբէք չը պիտի խօսել զանազան անձերի մասին և կամ եթէ

ժամանակակից մտքով Եւրոպիայում արած չափահասութիւնները:

Մի խօսքով այժմ, չոյկան, որոնք «աղանդը» են կոչվում, սկսել է այնքան սաստկանալ, որ ծիծաղելի է դառնում:

Որով չու ով մի ղոլ... կայմնաւոր Սորամանասեանց և իր ... բոլորից, ևէ միայն մեր աղանդը չը յաջողվիլ անտեսապէս ... լինելից կախում անեցող ամբոխին: Ըայս կայ որ ժողովուրդը ան...սա պատիւ փրէն՝ այմներից: Հետևանքների մասին ... գրեմ:

N:

ՆԱՄԱԿ ԽՈՅԻՑ

10 օգոստոս 95

Խոյն էլ լուսաւորուեցաւ և ահա թէ ինչպէս. չէ անցել ամբողջ տարի որ նըրանք ունեցան մի ուսումնարան, շարժում դէպի կրթութիւնը, մի քիչ սիրով նշոյլ ցոյց տուեցին, բայց այժմ ինչեր են մտածում, ինչեր են անում. բոլորը միասին մի կանոնաւոր ուսումնարան պահել չը կարողանալով, իրանց մէջ համաձայնութիւն կայացնել չը կարողանալով, թաղերի են բաժանուած, ամեն մի թաղ մի կուսակցութիւն կազմած, իրանց համար առանձին ուսուցիչ են ուզում վարձել: Փառք Աստուծոյ, այսուհետև խոյեցիք մէկի փոխարէն երեք ուսումնարաններ կունենան: «Շաւիղի» ընթերցողներին ծանօթ հին ուսուցիչն է, որ կրկին առիթից օգուտ քաղելով, եկել վարձուել է իբրև ժամկոչ և ուսուցիչ մի թաղեցիների համար:

Զարմանալի է այդ Խոյեցիների յատկութիւնը. նրանք տարիների ընթացքում չեն կարողանում ճանաչել իրանց բարին ու չարը, որոշել իրանց օգուտը: Նրանց մէջ արմատացած է նախանձ, ատելութիւն, թշնամական յարաբերութիւնը դէպի իրանց ընկերն ու դրացին, մի խօսքով անձնասիրութիւն և չակառանց ընկերասիրութիւնը նրանց յատկութեան գլխաւոր տեղն է բռնում:

Նրանք տարիների ընթացքում չը գիտեն ինչ է համբերատար գործելը, ինչ է նշանակում ընկերի ու դրացու բարձրութիւնը: Այդ բոլորը առաջ է եկել նրանց և կար ժամանակ աչքառութեան մէջ ապրելուց, ... կրթուած կեանքից: Ինչպէս ... ... «քոչալի շուտ չը ղեկաղմանուած է, ով որ քաղաքից դուրս ...ալ, կընկնի նրանց մէջ»:

Թէև այդ մի լաւ խօսք է ու առւած ըստ այլ ... հայերից՝ հայերիս յատուկ յաղթականութեան առաջն առնելու համար, բայց մինչ կողմից կարելի մի առաջին խրամ է քաշել բոլոր տեսակ հաղորդակցութիւնների առաջ և պահել է նրանց հարիւրաւոր տարիներ մի և նոյն բնաւորութեան մէջ, նոյն իսկ արհեստների էլ միատեսակութիւն է պահել—հիւսնութիւնն է իրանց գլխաւոր արհեստը. ով որ հիւսնութիւն չի սովորում, նրանք կարծում են թէ այդ մարդը աղքատութեամբ քաղցած պիտի մեռնէ: Տղան սովորած է հօր արհեստը սովորել. եթէ հիւսն է՝ հիւս, եթէ հրացանագործ է՝ հրացանագործ, եթէ քահանայ է՝ քահանայ պիտի լինի անպատճառ:

Եթէ այդ բոլորը ինկ ... ունենալով յետոյ կլշենք և այն՝ որ զանազան ընկերական դասակարգաններ, պարզէն եղած թշուառութիւնը, անհամբերութիւնը ..ելացուում են իրանց անխոհեմութեամբ և յատուկ գիտակցութեամբ—մեզ տալը ինակ չի թուիլ ներկայումս ուսումնարանի այդ խախտուած, անկայուն վիճակը:

Գիտենք. մասամբ անցեալ տարուայ պատահած անպատեհ խառնակութիւնից է պատահել այդ բոլորը, բայց յոյս ունենք որ խոյեցիները այժմ գոնէ կը մտածեն, չեն խնայիլ իրանց կոպէկները կրթութեան գործի համար, կը վարձեն այնպիսի մէկին որ կարող լինի վերջ տալ այդ բոլորին և ցոյց կը տան, որ իսկապէս իրենք զարթնացել են, զգացել են ուսման կարեւորութիւնը:

Ե.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մասնիչները սկսում են կրել իրենց արժանաւոր պատիժը: Սրանից բաւական ժամանակ առաջ Վանի մէջ սպանուել էր Մարութեան անունով հարուստ մասնիչը, իսկ այժմ, «Մշակի» Վանի մի թղթակիցը հաղորդում է մեզ Կ. Նալբանդեան անունով հարուստ և կեղտոտ մասնիչ աղայի սպանումը: Միւս քաղաքներից էլ միմեանց ետևից հաղորդում են ուրիշ մատնիչների սպանումը:

—

Անգլիական լրագրներում տպւած պաշտօնական մի նամակ, խօսելով Սասնոյ սովեալների մասին ասում է որ նըրանք, «աւելի քան 5000 հոգի, թշուառ ու քաղցած մնացել են, ամիսներով հաց չեն կերել և կերակրվում են խոտով ու ծառի տերևներով»:

—

Օգոստոս 6-ին, Եալթայում, երկարատև հիւանդութիւնից յետոյ մեռել է հայ—ազգի պրօֆեսոր Թումասը:

—

Թիւրքա-Հայաստանում, Բաղէշի մէջ մեռել է յայտնի գրող և ուսուցիչ և մի և նոյն ժամանակ ժողովրդական գործող՝ Յարութիւն Տուտունեանը: Նրա, գաւառների մասին գրուածքները մեծ ախորժակով էին կարդացվում «Մասիսում» և ապա «Հայրենիքում»:

—

Բազմաթիւ նամակներ են գալիս մեզ Ռաշտից, որոնք յայտնում են ժողովրդի խորին զզւանքը դէպի Աստուր Տ. Օհաննեանի վայրենի վարմունքը մեր գլխ. աշխատակցի հետ, Նրա Ռաշտից անցնելիս: Նամակները չենք տպում, որովհետև Տէր-Օհաննեանի արարքի զզւելի լինելը շատ պարզ է: Գործը դատարանի յանձնուած է, անշուշտ շուտով արդարութիւնը կը ձեռնարկի պատժելու այն աղային, որ իրեն իրաւունք է համարում մեծ ճանապարհի վրայից անպատիժ կերպով մարդիկ յափշտակել տալ:

—

Թէհրանի փոխ. վարդապետը պաշտօնական կերպով դիմած լինելով եկեղեցապատկան տների մէջ նստող և երկար տարի երից ի վեր նրա վարձը չը տուող անձերին և ստացած լինելով մերժում, ստիպուել է դիմել քաղաքական իշխանութեան՝ այդ պարազիտներին տըներից գոնէ դուրս վռնդելու համար: Ժամանակ էր այդպէս անելու. հայր սուրբին, երևի պէտք կը լինի մուրհակների տրամադրած գումարները գանձելու ժամանակ էլ այդպէս վարուել:

—

Ռաշտից մեզ գրում են: «Ամբողջ մի ամիս է որ այստեղ անձրևային եղանակներ է անում. բրինձի հունձքի ժամանակ է արդէն. եթէ այսպէս շարունակի, արտերը կոչնչանան և բրինձի գինը կը բարձրանայ: Անձրևը վնասում է նաև ծխախոտի արտերին:

—

Մեզ հաղորդում են որ Թէհրանի Հայկ. դպրոցին մուրհակով պարտ եղող անձերը այս անգամ ժողով են գումարել մտածելու համար թէ ինչ միջոցներ պէտք է գտնել՝ որպէս զի ազատուեն փողը վճարելուց: Մեր կարծիքով ամենալաւ միջոցն է՝ որքան կարելի է շուտով վճարել, քանի փոխանորդ վարդապետը այդ մուրհակները չէ յանձնել դատարանի. որովհետև, որպէս լսում ենք, հայր սուրբը մտադիր է ամեն մի մուրհակատիրոջ երեք օր ժամանակ տալ միայն մտածելու: Եւ իրաւունք էլ ունի. չէ որ նրանցից շատերը տասնեակ տարիներ է որ մոռացել էին իրենց պարտքը:

—

Կովկասեան թերթերը հաղորդում են որ բարձրագոյն հրամանով արձակուած են պետական ծառայութիւնից ս. Էջմիածնի սինոդի պրօկուրորը և երկու ուրիշ սինոդական ծառայողներ:

—

Կ. Պոլսի կաթոլիկների Ազարեա պատրիարքի հետ մի շատ հետաքրքիր դէպք է պատահել նորերս: Մի հայ երիտասարդ մտել է նրա մօտ և «համոզիչ գործնական» փաստերով առել է նրանից ընդհանուր գործի օգտին մի լաւ գումար, յետոյ էլ համաձայնեցրել է որ պատրիարքը չընդունի Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւն պատասխանելու համար լինէր գոնէ, ասածներից վերջինը կը կատարէ.

խօսել էլ, պիտի ուրիշ տեսակ լեզու բանեցնել: Օրինակ. եթէ մէկը ընթերցարանի փողն է կլանել—չը պիտի ասել «պարոն, ինչու հաշիւ չես տալիս», այլ պիտի գրել այսպէս. «այս ինչ պարոնը, երևի խոր մտածած ժամանակ, սխալմամբ, ընթերցարանի փողը փոխանակ հաշւետոմար մացնելու, ամենայն բարեխղճութեամբ բարեհաճել է իր անխարդախ գրպանը դնելու. ի հարկէ փսմաշուք ... կ'ուղղի իր այդ չնչին սխալը»... բայց աւելի լաւ կը լինի, որ «Շաւիղը» սկի էլ չը տեսնի այդպիսի «սխալներ», անոր նրան ինչ, որ ոչ եկեղեցւոյ երեցփոխն է հաշիւ տալիս, ոչ գրատան դանձապահ և ոչ էլ մուրհակներն են վճարվում. նրան ով է իրաւունք տւել եկեղեցական կալուածները տասնեակ տարիներով ձրիապէս վայելող պարտատէրերին երեսան հանել...

Խորհուրդիս երրորդ մեծ յօդուածը կազմում է այն, որ «Շաւիղը» ուրիշ բան չը պիտի տպագրի, եթէ ոչ չարական կամ նարեկացի. շատ շատ՝ թէ այս ինչ տեղը որ վաշխառուն, ոճրային վարպետութեամբ.... չէ,. այդ էլ թող չը գրի, կասեն այս ինչ կամ այն ինչ աղային է ակնարկում և մէկ էլ տեսար Թէհրանի հազար և մէկ հայ վաշխառուները «սրբապղծութիւն» գոռացին:

Լաւ չէ՞ արդեօք որ բոլորովին սպիտակ թուղթ հանի.... և կամ սկի էլ չը տպւի...

***

Երևակայում եմ թէ այս վերջին յօդուածիս քանի քանի հաւանողներ կը լինեն: Աւելի շատ կը հաւանեն անշուշտ հոգևորականները, Թէհրանի ջհուդն ու խալֆան և բոլոր այն ցեխոտ արարածները, որոնք խաւար կուզէին իրենց կեղտը մաքուրից զանազանելը չերևցնելու համար, պղտոր ջուր կուզէին՝ ձուկ որսալու, մութ գիշեր կուզէին՝ վանքի հաւերը գողանալու և լռութիւն կը ցանկային՝ անպատիժ հարստահարելու համար: Կուրախանար նաև Ռաշտի Տէր Օհաննեանը, այնքան քէֆը կը գար, որ ծիծաղից խուղի աչքերն անգամ չէին երևալ: Աստուած է վկայ, ես լինէի «Շաւիղի» փոխարէն, այդքան արարածների ուրախութիւն պատճառելու համար լինէր գոնէ, ասածներից վերջինը կը կատարէի. այսինքն կը լռէի և կը թողնէի որ աւազակները մեծ ճանապարհի վրայից մարդ յափշտակեն, երէցփոխները եկեղեցւոյ փողերը անհաշիւ կերպով պահեն, դանձապահները՝ ընթերցարանի փողեր ուտեն, հոգևորականները նոր նոր փողի թալակներ հնարեն և.... ամէն ինչ գնայ այնպէս՝ ինչպէս կուզի... ինձ ի՞նչ, որ աշխարհը դառնայ ոչինչ...

Յիշում եմ մի Թիֆլիզեցու առած, որը ես կը գործածէի շատ ուրիշների պէս, այն է

«Թող ջիբումս ըլի փող
Թէկուզ ինձ ասեն գող»....

***

Վերջացնելով ֆելիետօնս, ես պարտք եմ համարում մատնացոյց անել «Նոր-Դար» կոչւող «IV Դար» թերթի, Դավրէժի «տեղացի» թղթակցի, մի նշանաւոր գանգատութեան վրայ (յանցրում եմ թող չը նեղանայ): Նա՝ իր թղթակցութեան մէջ, Դավրէժի երիտասարդութիւնը երկու մասի է բաժանում. 1)Մաքով երիտասարդ և 2) մարմնով երիտասարդ, այսինքն «ջաւան»: Վերջին խօսքի—ջաւանի—առաջին գիրը եկէք փոխենք, դնենք «ե»—կը դառնայ «եաւան» (անլի, ցամաք) և որովհետև այդպիսի թղթակցութիւն կարող է միայն «եաւան» մասի մի երիտասարդ գրել ուստի և «տեղացուն» շարում ենք երկրորդ մասի մէջ (իր ուզածն էլ այդ է հէնց) և այսպէս, որովհետև այդ նոր անուանակոչութիւնը առանց տօնելու չը պէտք է անցկացնել, «Շաւիղի» խմբագրութիւնը պատւիրել է «Արմենիայի» աշխատակից մի բանաստեղծի՝ 120 տնից մի բանաստեղծութիւն պատրաստել, որ սկսելու է այսպիսի տողերով և նուիրւելու է՝ Նոր-դարականներին.

Իրանք եաւան
Ինքնահաւան.
Իրենց թերթը՝
Ջհուդի սաւան.
Պաս են պահում՝
Ուտում դաւան (ուղտը)

Նիւ.

Վ. փր. և Թ. Յարութ

լուծ արած եպիսկոպոսներին և չը խառնւի հայկական գործերի մէջ։ Այդ խոստումները առնելուց յետոյ, երիտասարդին յաջողվում է անվտանգ հեռանալ, թողնելով պատրիարքին ապշած դրութեան մէջ։ Յոյս կայ որ կաթոլիկների պատրիարքը այլ ևս չի խառնւիլ ոչ մի գործի և հայերը կազատւեն նրա «սքանչելի» գործունէութիւնից։ Այդ դէպքի մանրամասնութիւնները տպւել են «Մըշակ» № 92 Կ. Պօլսի թղթակցութեան մէջ։

—

Կ, Պօլսի «Հայրենիք» թերթը հաղորդում է, որ «անգլիական երեք մարտանաւ, անցեալ ուրբաթ օր (օգոստոս 1) Իզմիրի (Զմիւռնիա) նաւահանգիստը ժամաներ են»։ Այդ առիթով Ռուսաց գործակալութիւնը Լոնդոնից հեռագրում է հետևեալը։ «Կ. Պօլսից հաղորդում են որ անգլիական նաւատորմը Զմիւռնիայից գնացել է Մէդիլինէի ջրերը։ Անգլիական ազդեցիկ շրջանները պահանջում են որ նաւախումբը մտնէ Դարդանել անյապաղ։»

—

Կ. Պօլսից հեռագրում են Ռուսաց գործակալութեան, որ Շաքիր-փաշան շտապով Հայաստան է ուղարկւած իբր գլխաւոր-կոմիսար։

—

«Մշակը» հաղորդում է որ ամենանոր հեռագիրներից, որ ուղարկւած են եւրոպական լրագիրներին, յայտնվում է որ Կամախում տեղի են ունեցել մեծ կոտորածներ։ Բազմաթիւ գիւղեր են կողոպտւել, բռնութիւններ կատարւել։ Օգոստոս 16-ի մի ուրիշ հեռագիր էլ, հասնելով Կարա-Ղուրղանից (ռուս-թրքական սահմանից) յայտնում է որ հինգ հազար զօրք, տասն հազար քիւրդ, Զէքի փաշայի առաջնորդութեամբ յարձակւեցին Կամախ քաղաքի (Թիւրքա-Հայաստան, Երզնկայի մօտ) և շրջակայ գիւղերի ազգաբնակութեան վրայ։ Կողոպտեցին բոլոր հայ գիւղերը, եկեղեցիները և վանքերը։ Յարձակումը սկսվեց օգոստոս 1-ին։ Այրեցին և աւերեցին բազմաթիւ տներ»։ Այս նոր կոտորածը մեծ յուզմունք է պատճառել։

—

Լրագիրները հաղորդում են որ օգոստոս 13/25-ին, Անգլիայի բոլոր եկեղեցիներում հոգեհանգիստներ կատարւեցին Սասունի կոտորւածների յիշատակին և հանգանակութիւններ են արել յօգուտ նոյն տեղի սովեալների։

—

Մի քանի անձինք, որոնք ունեն առած Դավրէժի դպրոցների վիճակախաղութեան տոմսեր, դիմում են մեզ և խնդրում հարց տալու այդ քաղաքի դըպրոցի նոր միացած հոգաբարձութեան, թէ ինչ եղաւ վիճակախաղը. չէ որ մայիսին արդէն վերջացած պիտի լինէր։ Ինչ է մտածում հոգաբարձութիւնը այդպէս խորին լռութիւն պահելով։ Այդ տգեղ անկանոնութիւնը բաւական չէ որ պատասխանատւութեան է մատնում տոմսակները ցրւողներին, այլ և զրկում է դպրոցներին՝ նրանց տնտեսական միակ աղբիւրից, կտրելով վիճակախաղի տոմսերի վարկը։ Հարկաւոր է բացատրութիւն, եթէ հոգաբարձութիւնը չէ կամենում արատ բերել իր գործունէութեանը։

—

Լսում ենք որ խալիֆա Գասպարեանը իր դպրոցից վռնտել է 7 երևի ամենաընդունակ աշակերտներին, վախենալով որ այս տարի այդ տղայք բաւական զարգացած լինելուն համար, երևան չը հանեն իրենց ուսուցչի բոբիկութիւնն ու ընթացքը։

—

Հայկազեան դպրոցը, երէկ, ամսիս 1-ին բացւեց։ Կանոնաւոր ուսումը կը սկսի, երբ սպասւած ուսուցիչները հասնեն։

—

Սովեալների նուիրատուների ցանկը, Յով. Մ. Քարամեան 10 դ., Նարիման Մարութեան 10 դ., Յովսէփ Յակովբեան 10 դ., Մելքում Սարգսեան 15 դ., Պետրոս Ա. Աբրահամեան 40 դ., Դաւիթ Մկրտչեան 5 դ., Մովսէս Յակովբեան 5 դ., Պետրոս Մինասեան 5 դ., Խանբաբա Ալահվէրդեան 15 դ., Մահտեսի Յոբդանան Եղիազարեան 25 դ., Սարգիս Աւետիսեան 5 դ. Ալէքսան Ա. Սարվարեան 5 դ., Հայրապետ Խոսրովեան 10 դ., Պապաջան Սաբիբէկեան 2 դ., Ղազախեցի 20 դ., Ռաֆայէլ Յովհաննեան 10 դ., Յովաննէս Յարութիւնեան 5 դ., Սոկրատ Մ. Գիլոֆեան 20 դ., Գրիգոր Կարապետեան 10 դ., Ալէքսան Գալստեան 300 դ., Ղուկաս Բարսեղեան 10 դըռան։

(Կը շարունակւի)

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Մշակի» Լոնդոնի թղթակիցը հաղորդում է մի հեռագիր Կ. Պօլսից, օգոստոս 8-ից, որ Մարսուանից (Ադանա) հասած տեղեկութիւնները հաստատում են թէ ամբոխը յարձակւել է այնտեղի ամերիկական միսիոնարների դպրոցի վրայ, նեղութիւն տւել մի քանի ուսանողների և սպանացել է միսիոնարներին։ Մանրամասնութիւնները դեռ ևս յայտնի չեն։

—Գերմանական համալսարաններն էլ սկսել են բացւել կանանց համար։ Հէյդէլբերգի համալսարանը առաջին քայլը արեց, այժմ էլ Բրիսլաւի համալսարանը իր դռները բաց է անում այն աղջիկների և կանանց համար որոնք վարժուհու վկայական ունին։

—Հեռագիրը հաղորդում է որ Գերմանիայում մեռել է նշանաւոր սոցիալիստ-գրող և յայտնի Կարլ Մարքսի ընկեր՝ Ֆրիդրիխ Էնգելսը։ Էնգելսը ունի շատ մանր ու մեծ լուրջ աշխատութիւններ և յարգվում էր ոչ միայն որպէս չէֆ մի որոշ վարդապետութեան, այլ և որպէս գրող։ Նրա գրւածներից մի քանիսը —փոքրերից—թարգմանւած կան հայերէն։ Կարլ Փոխսից յետոյ, զգալի մահերից մէկն է է նաև Էնգելսի մահը։ Հանգուցեալը 75 տարեկան էր և մինչև վերջին րոպէին՝ աշխատում էր։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Փարիզ 5 սեպ. (Ն. *տ.) Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց մի մարդ որ մի պայթող ռումբ էր դնում Ռօդշիլդի բանկի սանդուխի աստիճանների վրայ։ Յուսահատ կռւից յետոյ, յաջողւեց կապել յանցաւորին։ Նա յայտնեց որ անարխիստ էր։

Բեռլին. 5 սեպ. Գերմանական նախարարապետը, որ իր Ռուսաստանում եղած կալւածներումն է, կայցելի Ցարին, գերմանական կայսրի կողմից։

Լոնդոն. 9 սեպ. Օգոստոս ամսւայ ընթացքում Մեծ Բրիտանիայում ապրանքների ներմուծումը $9^0/_0$ աւելացել է, իսկ արտածութիւնը՝ $10^0/_0$։

Կ. Պօլիս. 9 սեպ. Բ. Դուռը իմաց է տւել օտար երկրի դեսպաններին, որ մի քանի զիջումներ կանի, ընդունելով առաջարկւած րէֆորմների ծրագրից մի քանի կտորներ. որոնք են 1) թոյլ տալ քրիստոնեաներին փոքրիկ պաշտօններ վարել 2) կազմել տեղական ոստիկանութիւն. և 3) թոյլտւութիւն կը լինի թարգմաններին ուղղակի յարաբերութիւն ունենալ րէֆորմների գործադրութեան վերահսկող Կ. Պօլսի մասնաժողովի հետ։

Բեռլին. 9 սեպ. Լորդ Ռօբէրդսը հասաւ Գերմանիա, ներկայ գտնւելու համար զինւորական աշնանային զօրահանդէսներին։ Նա այս երեկոյ ճաշեց գերմանական, աւստրիական կայսրների և ուրիշ աւագանիների հետ։ Քաղաքական կարևորութիւն է տրվում երկու կայսրների ներկայութեան՝ այդ կրթութիւններին։ Կայսր Վ. լհէլմ մի հրաւէր է հրատարակել, որի մէջ նա բողոքում է ժողովրդին այն թշնամիների համար, որոնք չը գիտեն հայրենիքի նշանակութիւնը և որոնք Սեդանի տօնելու առիթով եղած մի ազգային ոգևորութեան ժամանակ նախատում են մեծ կայսեր յիշատակը։

Պետերբուրգ. 11 սեպ. Իշխան Հօհէնլօհէ—գերմանական կանցլերը հասաւ այստեղ Ցարին մի այցելութիւն տալու համար։

Պետերբուրգ. 12 սեպ. Ցարը ընդունեց իշխան Հօհէնլօհէյին շատ սիրալիր կերպով։ Իշխանը մի երկար տեսակցութիւն ունեցաւ Ն. Վեհափառութեան հետ։

„ՇԱՒԻՂԻ“ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—

Լայպցիգ. Վ. Գրենֆելդ. Շնորհակալ ենք ձեր համակրութեան համար. ուղարկած յօդւածը յարմար է, միայն խնդրում ենք ուղարկել շարունակութիւնն էլ։ Այդպիսի յօդւածներ, երբեմըն, ուրախութեամբ կը տպագրենք։

Էնգելի. Թալիդ. Շնորհակալ ենք. մենք յուսահատւող չենք, մեր դրօշը միշտ կանգուն կը մնայ։

Խոյ. Ե. Շատ ուրախ ենք որ գնում էք ուսում առնելու. յոյս ունենք որ մեզ կը գրէք թէ ճանապարհից և թէ Եւրոպայից։

Խոյ. Դիմիտրի Շահվերդեան. Ձեր յայտարարութեան փողը և բաժանորդագինը դեռ չէ ստացւել. պէտք ուղարկէք 19 ղռան. այստեղ չը կամեցան վճարել։

Արտօնատէր հրատարակիչ՝
ԱՆԴՐԷԱՍ ԲԵԿՆԱԶԱՐԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԷՆԶԷԼԻԻ նորաբաց մի դասեան դպրոցի համար, հարկաւոր է

ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Հայերէն, Ռուսէրէն լեզուների և միւս առարկաների համար։ Շաբաթական 24 դասով, 300 րուբլի ռոճիկ, սննդակ (դպրոցում) վառելիք և ծառայ; Դիմել՝ Էնզէլիի դպրոցի հոգաբարձութեան, ուղարկելով ուսուցչական վկայականի պատճէնը։ 2—3

GRAND HOTEL
ԳՐԱՆԴ ՕՏԷԼ
հիւրանոց
ԱԼԱ-ԷԴ-ԴՕՎԼԷՅԻ ՓՈՂՈՑՈՒՄ
ԹԷՀՐԱՆ
2—50

„ԳԱՐՕԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸ“
Վ Է Պ
ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵԱՆՔԻՑ
Հեղինակութիւն ԼՈՒՄԱՅԻ
Գինն է 60 կոպէկ
Դիմել այս հասցէով Тифлисъ, Типографія Главноначальствующаго. Сергѣю Назарянцу.
Թիֆլիսում վաճառվում է նաև Կենդրոնական և Զ. Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցներում։
3—10

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է ՌԱՇՏՈՒՄ
Թիֆլիզի հայոց հր. ընկերութեան ԳՐՔԵՐԸ
Ցանկացողներին ուղարկվում է գրքերի ցուցակը։
Դրամի փոխարէն կարելի է ուղարկել և փօստի մարկաներ։
Դիմել՝ Alexandre Ossépian, Rescht
2—5

ՍԱՍՈՒՆ
Աշխարհագրական քարտէզով
կազմեց
Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
(Արտատպած «Մշակ» լրագրից)
Գինն է 20 կոպ. (25 շահի)
Դիմել՝ «Շաւղի» խմբագրութեան.
2—3

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
Տարեկան երկու գիրք
Բաժանորդագինը 2 րուբլի։ Հասցէ
Schoucha (Russie) Mr. Ervand Lalayan
Հրատարակիչ—խմբագիր՝ Երւանդ Լալայեանց։
1—3